УДК 76.655+761

НАЦІОНАЛЬНІ ВИМІРИ ТА ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНІ КОНЦЕПЦІЇ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ ЛОПАТИ

Лілія ШПИРАЛО-ЗАПОТОЧНА – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри менеджменту мистецтва, Львівська національна академія мистецтв, м. Львів
https://orcid.org/0000-0001-5465-6660
https://doi.org/10.35619/ucpmk.51.1027
lilia_shp@ukr.net

Розглядається творчий доробок художника-графіка Василя Лопати крізь призму національних констант української образотворчості. Простежено середовище формування світоглядних концепцій художника, вплив загальнонаціональних і регіональних чинників на тематичну та художньо-образну структуру мистецьких творів. На основі аналізу історичної та християнської тематики з'ясовано ціннісні імперативи світогляду художника, його систему смислових координат, естетичних і художньо-образних концепцій. Встановлено, що світоглядний контекст є визначальним в естетичному та художньому освоєнні світу художника, збагаченого емоційно-естетичним досвідом і переосмисленням традицій українського мистецтва. Національна канва творів художника проявляється в ідейних та контекстуальних наративах, які він втілює у графічних серіях, тематичних циклах, присвячених творам класиків вітчизняної літератури, видатним історичним постатям та сучасникам. Його вклад у збереження національної графічної традиції рефлексує з національними символами, знаками та своєрідною філософією, яка розкриває глибинні символічні сенси, що мають естетичну та культурну ваг.

Ключові слова: світоглядні концепції, ціннісні орієнтири, графічне мистецтво, національна традиція.

Постановка проблеми. Світоглядно-ціннісні виміри творчості Василя Лопати нерозривно пов'язані з його становленням і формуванням як професійного митця. Національна самобутність творчого доробку художника, укорінена в структуру національної пам'яті, апелює до образів і символів що піддаються прочитанню та вибудовують своєрідний візуальний діалог з текстом. Саме ця цілісна система сформованих кодів і архетипів національної культури, заклала основи їх художньо-образного осмислення. Пантеон створених В. Лопатою образів у графічних і живописних творах розкриває історію української нації [5; 8]. Не зважаючи на те, що у 1994 році Василь Лопата емігрував до США, формування ціннісних орієнтирів світогляду митця слід відстежувати на батьківщині, в Україні, там, де він народився, зростав, навчався, отримав художню освіту та зробив перші кроки як митець в ділянці вітчизняної образотворчості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на значний творчий доробок В. Лопати та його вагомий внесок у царину українського образотворчого мистецтва другої пол. XX – початку XXI століття, наукових досліджень, які б всебічно та грунтовно висвітлювали творчу спадщину художника на сьогодні практично не існує. У дослідницькому полі переважають публіцистичні тексти, що зумовлює обмеженість саме наукових розвідок, присвячених творчості Василя Лопати. Серед фундаментальних праць, передусім, слід відзначити напрацювання Д. Степовика «Між Україною й Америкою: Графіка і малярство Василя Лопати» [13], в якій дослідник висвітлює життєвий і творчий шлях художника на тлі загальних процесів суспільно-політичного та культурно-мистецького поступу. На увагу заслуговують наукові розвідки, в яких автори здійснюють аналіз окремих аспектів творчості художника. У даному ключі варто виокремити публікації Т. Череп-Пероганич [15], П. Мовчана [5], І. Гаврищак [3], Д. Степовика [12], В. Підгори [10]. Питання національної ідентичності, через призму якої аналізується творчість Василя Лопати, порушували Г. Бондаренко [1], О. Федорчук [14], О. Ковальов [14], Р. Шеретюк [17].

Цінним матеріалом стали автобіографічні повісті Василя Лопати [6; 7], інтерв'ю з художником [8], мистецькі альбоми, каталоги укладені автором [5;4], що підсилило та увиразнило теоретичну складову дослідження. Проте, окремі сторінки творчого доробку художника, зокрема питання формування світоглядних та художньо-образних концепцій художника, продовжують залишатися важливою темою мистецтвознавчого дискурсу та визначають актуальність дослідження.

Мета статті – з'ясувати витоки та середовище формування світоглядних концепцій Василя Лопати, їх вплив на художньо-образну структуру мистецьких творів художника в контексті національної ідентичності та української образотворчої традиції другої пол. XX століття.

Виклад основного матеріалу. У другій пол. XX століття українська графіка розвивається під впливом як реалізму, так і модерністських течій [9; 53], що призводить до розширення жанрового діапазону та пошуку нових форм художньої виразності. Серед тенденції розвитку графічного мистецтва спостерігається зростання ролі книжкової та станкової графіки, активне використання нових технік, а також зацікавленість до національної народної спадщини. Звернення художників-графіків до народної творчості проявляється у використанні мотивів, символів та образів українського фольклору, а також у впровадженні нових форм, що відтворюють національну ідентичність. Ілюстрації до книг, видань і журналів, а також станкові твори (лінограверюри, офорти, гравюри на дереві) формували напрями розвитку

© Шпирало-Запоточна Л., 2025 р.
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

української графіки другої половини XX століття, що дозволило митцям самостійно виражати свої ідеї в царині образотворчих практик. Творчість В. Лопати стала частиною загального художнього процесу та вписала яскраву сторінку в розвиток і становлення вітчизняного образотворчого мистецтва. Сам митець відносив себе до кагорти класиків [4], художників-графіків, які спиралися на традиції та культурну спадщину народного мистецтва, експериментуючи з художніми формами та мистецькими техніками. Про народні джерела творчості В. Лопати наголошував і П. Мовчан [5; 9].

Професійну освіту Василь Лопата здобув, навчаючись у Київському державному художній інститут (нині Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури) упродовж шести років (1964-1970 рр.). Його учителем був знаний графік, професор В. Касіян. По закінченні навчального закладу, за рекомендацією наставника, В. Лопата вступає на навчання у творчі майстерні Академії мистецтв до професора М. Дерегуса, котрий, попри різні режими, «прививав своїм учням любов до всього українського» [12; 10]. Він продовжує опановувати фах і паралельно творчо працює та бере участь у художніх виставках. В автобіографічній повісті «Десь на дні мого серця» В. Лопата писав: «Здійснилася моя заповітна мрія: я став художником. Навіть якби я жив сотню разів, я б повторив цей вибір. Я люблю цей процес, повний пристрасті та напруження, безпосередності, інтуїції та художнього розрахунку, радості та розчарування, досади» [7; 43].

В. Лопата здобував освіту та творчо працював як художник-графік у часи тоталітарного режиму та панування ідеології мистецтва соцреалізму. На початку 1970-х в Україні розпочалася кампанія з викорінення всього національного. Дослідник його творчості Д. Степовик виокремлює певні періоди в біографії та мистецькому поступі художника-графіка, пов'язані з політичними, суспільними та культурними процесами в Україні тих років. Перший період припадає на кінець 60 – початок 70-х років, часовий відтинок, коли формувалися світоглядні орієнтири художника та утверджувалася його громадянська позиція. «Будь-яка прихильність до українського» у той час, як вважає Д. Степовик, могла мати негативні наслідки для митця. Модус художньої парадигми його полягав у тому, що митець заглиблюється в українську історичну проблематику, національну культуру, активно вивчає «героїчні сторінки життя українського козацтва, народний епос, твори класиків старої (від Вишенського до Сковороди) і нової (від Шевченка) української літератури» [4; 6]. Таким чином, зневажаючи ідеологічні наративи, митець виразно окреслює свої світоглядно-ціннісні орієнтири, інтегровані в національний культурний ландшафт. Сутністю культурної ідентичності постає усвідомлене віднесення себе до певної культури, прийняття її норм, цінностей, моделей поведінки та інших культурних характеристик, що прийняті в суспільстві. Саме культурне самовизначення, – на думку О. Федорчука та О. Ковальова, формується внутрішній духовний світ і світогляд особистості [14; 46]. Період 80-початку 90-х років – час перебудови, перші роки утвердження незалежності України, боротьби проти консерватизму та реакційних тенденцій у «соцреалістичному» радянському мистецтві припадає у художника на утвердження національної тематики в книжковій і станковій гравюрі. 90-і роки – період унезалежнення України характеризується звеличенням християнської та національної ідеї у творчості митця [13; 5].

Світоглядний контекст, визначальний в художньому та естетичному освоєнні світу художника, простежуються у двох напрямах – християнська та історична тематика. Витоки становлення та формування ціннісних орієнтирів світогляду митця слід виводити з родинних імперативів та культурного середовища, в якому формувалася особистість художника. Моральні та етичні цінності, оперті на християнське віровчення, привила йому, передусім, бабуся. «Вона була ідеальним взірцем християнки, – згадував художник, – коли любов до ближнього не вихована або продиктована страхом перед Божим покаранням, а природно, невід'ємно притаманна їй» [15].

Найближче середовище спілкування юнака вплинуло на його світогляд, життєвий шлях та визначило фах. Тут принагідно зазначити і вплив художника-гравера, а потім і наставника, М. Дерегуса, з творчістю якого В. Лопата познайомився в юні роки: побачив у сільській бібліотеці книгу «Тарас Бульба» М. Гоголя, оформлену М. Дерегусом. «Ілюстрації просто приголомшили мене, – згадує художник. – Чим пильніше вдивлявся в них, тим зримішими у моїй дитячій уяві поставали образи запорозьких козаків, які визволяли бранців із татарської неволі, під звуки канонади штурмували польські фортеці, нападали на турецькі галери на своїх крихітних «чайках»… Одне слово, так захопився творами Михайла Дерегуса, що десятки разів їх перемальовував, домагаючись максимальної схожості. Вже зараз дедалі більше переконуюся в тому, що саме це емоційне потрясіння від побаченого значною мірою визначило мій життєвий вибір» [8].

На Чернігівщині, в дитячі роки, відбулося і знайомство юнака з поетичними творами Шевченка. Власне, чернігівська земля стала «витоками натхнення художника» і привела його до створення оригінальних гравюр – ілюстрацій до творів класика української літератури Т. Шевченка, – вважають В. Приходько та К. Прокопенко [11; 270].

Українська ідентичність набуває свого офіційного оформлення перш за все через культурно-

історичний ландшафт. У сучасному культурно-інформаційному просторі України, формування загальнонаціональної, регіональної форм ідентичності набуло нового розвою [1; 11]. У даному аспекті дослідження ландшафтної архітектури, а саме автентичних сакральних пам'яток, які художник часто вводить у канву образотворчих творів, сприймається як джерело історичної пам'яті та регіональної ідентифікації. Ранні рефлексії художника є тим цінним ресурсом, яким він буде послуговуватися у зрілому віці, утверджуючи національні імперативи та увиразнюючи регіональний контекст історичних пам'яток. Невипадково, у дитинстві, серед довкілля погорілих хат, увагу юнака привернула церква Вознесіння – єдина з чотирьох церков, що вціліла у зрізах історичних подій. У свідомості молодого художника вона асоціювалася з чистотою, світлом, сяйвом божественних еманацій. Майбутній митець часто робив замальовки цієї сакральної пам'ятки.

Звернення до храму Господнього як до святині, оберегу в лихоліття війни і як до храму душі, людяності у зрілому віці – наскрізна ідея образотворення митця. Досить часто в його творчості можна спостерігати тематику краєвидів з церквами XVII та XVIII століття в українському селі Седневі, що на Чернігівщині, сакральні образи Ісуса Христа та Богородиці. Християнська тематика хвилюватиме художника повсякчас. У різні періоди життя він звертатиметься до неї як до джерела творчих інспірацій, збагачених емоційно-естетичним досвідом. У площині образотворчих практик, а саме графіки та живопису, цей світоглядний контекст зреалізується як самостійними одиничними творами, так і знаковими тематичними циклами та серіями.

Один із них – галерея з тридцяти чотирьох портретів Київських і Галицьких митрополитів (1991-1994 рр.), що відображає історію української церкви в портретах її проповідників. Задум серії зародився у Василя Лопати в Римі, під час відвідин Української Папської Колегії 1990 р. На особливу увагу заслуговує портрет папи Іоанна Павла І. Виконанню портрета передувало кілька зустрічей зі Святим Отцем. Індивідуальності та пластичної виразності портретного образу художник досягає завдяки густому плетиву дрібних штрихів. Емоційний лад гравюри підсилює контрастне зіставлення темного тла та світлої фігури Папи, тонко промодельованої гнучким штрихом.

Тематика християнства нерозривно пов'язана в художника з історією рідної землі, його родом та сутнісними характеристиками. Саме вони формують ціннісні орієнтири та визначають напрями творчих інспірацій митця упродовж десятиліть, ведуть до самопізнання та заглиблення в екзистенційні виміри буття. Одвічні філософські проблеми небесного та земного буття людей, пошуки істини хвилюють художника у серіях «До Життя і Воскресіння» (1993 р.), «Хресний шлях України» (1993 р.). Художник не стоїть осторонь соціальних проблем тогочасного суспільства. Роздуми про долю України, фізичне та духовне життя людей, спогади та мрії відображає митець у багатопланових композиціях. Використовуючи біблійні назви, він крізь призму свого бачення та філософського осмислення трактує втаємничений зміст творів. «Усе мистецтво, зібране тут і вплавлене в повсякденне життя, раптом заговорило до мене не тільки мовою краси (вона наче стала вторинною), а й своїм первісним, одвічним, релігійно змістовним наповненням», – зізнається митець [6; 186].

Традиційні сюжети з Біблії, передусім із життя Марії та Ісуса Христа, вражають самобутньою манерою виконання та несподіваною композицією. Глибокий психологізм, прихована імпульсивність характеризує живописні роботи «Благовіщення» (1998 р.), «Моління про Чашу» (1999 р.). З нагоди 2000-ліття Різдва Христового митець створив серію малярських творів, присвячених Богородиці Марії (1994 р.).

Історія рідного народу, оспівана в народних піснях, думах, переказах, у творчості Василя Лопати осмислена з точки зору національної ідентичності, що відображає багату культурну спадщину та художні традиції України. Українське мистецтво, в особі В. Лопати, не лише фіксує та візуалізує національні ідеї та цінності, але й транслює їх у суспільство, вибудовує, плекає і зберігає етнічну свідомість. У цьому і полягає феноменологія українського мистецтва як одного з вагомих чинників формування національної ідентичності українського народу, – вважає Р. Шеретюк [17; 291].

Закінчивши у 1970 році Київський художній інститут і вступивши до аспірантури (1970-1974 рр.), він створює серії графічних робіт «Життя і творчість Григорія Сковороди» (1972 р.), «Українські народні думи» (1973 р.), згодом ілюструє збірник «Балади» (1980-1981 рр.). За серію кольорових гравюр до «Слово про Ігорів похід» (1983-1985 рр.) художник відзначений Дипломом Академії мистецтв. Ціннісні родові орієнтири та культурне середовище, митець народився на Чернігівщині, привели його до теми близької за духом та історичною тяглістю – походу чернігівського князя Ігоря Святославовича проти половців 1185 р. Свою увагу митець спрямував на виявлення узагальнених характеристик героїв, їх значущості. «Лопата пішов своєрідним шляхом, що глибинно і містко відтворює ідею, стиль, природну тканину «Слова», – зазначав академік Г. Якутович [3]. Монументальні та значимі історичні постаті відзначаються довершеністю форм, ретельною деталізацією.

Найвагомішим мистецьким звершенням В. Лопати став ілюстрований «Кобзар» (1985-1989 рр.). За

серію зі 150 творів до «Кобзаря» митець отримав звання лауреата Державної премії України ім. Т. Шевченка (1993 р.). Д. Степовик, високо оцінивши художній доробок митця, відзначив суголосність образно-поетичного та смислового контенту поезії Шевченка та графічних творів художника – це «бачення світу як реальності і як міфу». «Його (Василя Лопати) світ двоплановий. За гляднореальним образом майже завжди стоїть метафора, алегорія, міф» [4; 10]. На думку Д. Степовика, саме «Шевченко допоміг Лопаті відчути себе національним мистцем, і до того ж мистцем сучасним» [4; 14]. Актуалізований аспект Шевченкового циклу проявився дуже виразно, без зайвої нарочитості, у дусі творів Шевченка. Аналогії з сучасністю виникають з контексту самого циклу та мотивуються численними деталями [12; 12]. Про те що ідейна проблематика та художня стилістика графічних аркушів В. Лопати не втратила своєї новизни й сьогодні, свідчить цьогорічне перевидання «Кобзаря» в Україні.

Пошук стилістичної своєрідності візуально-ілюстративного ряду до «Кобзаря» – лише один з аспектів власного поетичного універсуму художника. За характером зображення деякі з робіт близькі до народних гравюр. Зчаста художник розміщує своїх героїв на тлі стилізованих українських краєвидів «Думка». До того ж пейзажі та типажі людей мають певні етнографічні ознаки. Засобами графічної мови відтворює характерний для Полісся жіночий і чоловічий стрій в аркушах «Сова», «У недільку та раненько». У кожній роботі відчувається знання звичаїв та побуту свого народу. «Знавець народної душі, народного характеру бо сам – частина цього народу. Його любов до України, до національного – не поза, не ідея, не умоглядний висновок, а пристрасть, поклик душі, натхнення», так характеризував свого учня М. Дерегус [2]. Вишуканість пластичних ліній, співвідношення об'єму та площини виказує бережливе ставлення В. Лопати до поверхні графічного листа, не порушуючи його двовимірності. Застосувавши дві дошки для різних кольорів, йому вдалося м'яко промоделювати людські постаті та підпорядкувати пластиці образів увесь композиційний лад гравюр.

Робота над оформленням книг часто визначала тематику творів митця. Розвинений сюжетний елемент характеризує ілюстрації до творів І. Франка. Камерні, невеликі за розміром, виконані в теплій коричнюватій гамі, вони правдиво відображають зміст літературного твору. Художник зумів передати характерні для творів І. Франка такі риси як тонкий психологізм і задушевність образів. Ілюстрації зворушують своєю щирістю, вмінням проникнути в суть зображуваного – «Сікстинська Мадонна», «Наймит». «Історія кожуха», «Народна пісня», «У кузні». Художник апелює до філософських доктрин духовного та матеріального, святкового й буденного, що органічно поєдналися між собою і створили живу квінтисенцію сакральних та побутових образів – усього того що автор добре знав змалку, серед чого зростав і де формувався його світогляд.

Із поміж відомих графічних серій В. Лопати – ілюстрації до поезії Лесі Українки, до творів О. Гончара, М. Стельмаха. Світ творів М. Гоголя з його героїкою і лицарським духом посідає особливе місце у творчості художника. Мужність та містицизм «Страшної помсти» (1989-1991 рр.), трагізм та велич козаччини «Тараса Бульби» (1994-1997 рр.) передані з таким емоційним напруженням, що змушують реципієнта заново пережити та переосмислити відомі твори.

Ідею створення графічних аркушів до «Тараса Бульби» митець виношував упродовж років. Правду життя він відтворив через особливості *художньо*-філософського осмислення *концепції* особистості. Умовно-асоціативні композиції «Остання ніч», «Трагедія» спонукають до роздумів, психологічних рефлексій на дану тематику. Емоційно-образний контекст твору «Трагедія» підсилює національна символіка. Художник чуттєво осмислює складні сторінки нашої історії, свої рефлексії імплементує в образі сплюндрованої Матері України. Чільним елементом композиції виступає тризуб, як ціннісний орієнтир націєтворчої ідеї що уособлює тяглість та зв'язок поколінь, символізує незламний дух українського народу. Ще не заорали тризуб, але над ним уже зависнуло лезо серпа. Питання подальшої долі України митець залишає відкритим. Він готовий до діалогу, смислові координати можуть мати різні напрями подієвостей. У контексті сьогодення дана тематика заново актуалізувалася, набула нових векторів дослідження та філософсько-естетичного осмислення. В умовах воєнної агресії ми проживаємо чергову спробу знищення української державності та національних цінностей.

Глибокому змісту творів підпорядковане й загальне тло, що характеризується насиченістю зображувальних елементів, складністю композиційних рішень.

Захоплення історією, передусім, образами героїчного минулого з яскраво вираженою національною конотацією, характеризує ще одну творчу грань митця – книжкові знаки. Серед українських митців означеного періоду, що звернулись до створення екслібрисів, були В. Перевальський, Б. Сойка, С. Гебус-Баранецька, І. Крислач, Б. Сорока. Історична та побутова тематика стала характерною ознакою творчих робіт того часу [16; 252].

В. Лопата перший з поміж українських художників почав працювати над багатокольоровими екслібрисами. На особливу увагу заслуговує екслібрис до книгозбірні А. Іванченка з зображенням «Козака-

Мамая». Образ, надрукований з семи дошок, має певну символіку та сприймається як своєрідна пам'ятка графічного мистецтва з увиразненим культурно-історичним контекстом. Вільно володіючи виражальними засобами, він створив велику кількість книжкових знаків, присвячених художникам, мистецтвознавцям, письменникам, історикам. Серед творів, адресованих художникам, відомі ксилографії М. Дерегуса – вчителя В. Лопати, Т. Яблонської, А. Пономаренка В. Одайника, А. Чебикіна, М. Глущенка. Окремо слід виділити книжкові знаки, приурочені словознавцю С. Воїнову, В. Миропольському, О. Федоренку, а також екслібриси для книгозбірні Г. Якутовича та О. Павловської. Насичені національними символами такі твори уособлюють ідеї, духовні цінності, привнесені з культурних пластів різних історичних епох. Органічно імплементовані в канву сучасних художнику візуальних практик, вони формують архів української образотворчої традиції. До так званих видів малої графіки митця слід віднести різдвяні, великодні та святкові листівки, створені з позицій контекстуальних наративів національної тематики.

Висновки. Розглянувши окремі аспекти життєвого та творчого шляху В. Лопати, можна свідчити про непересічне значення регіонального осередку з поняттями рід, родина, батьківщина та освітнього середовища у формуванні світоглядних позицій художника. Збагачені життєвим досвідом та плідною працею на ниві української образотворчості, вони несуть у собі духовну силу та синергію поколінь.

Із нових художньо-естетичних та образно-стилістичних конотацій осмислює художник історію та буття українського народу, ілюструючи твори класиків української літератури. Національна ідентичність набуває свого офіційного оформлення в гравюрах і книжкових знаках – екслібрисах, присвячених видатним культурним, релігійним, громадським діячам та історичним постатям. Ціннісні орієнтири творчості В. Лопати, апробовані історичною та християнською тематикою, окреслюють нові вектори розвитку українського графічного мистецтва, в яких елементи національної культури фіксуються та оцінюються художником в процесі рефлексії суспільного середовища і свого місця в ньому. Творчість В. Лопати стала джерелом історичної пам'яті, що через систему знаків, символів, художньо-образних концепцій формує сьогодні культурний код нації. *Перспективою подальших досліджень* може стати аналіз світоглядних концепцій художника у мистецьких творах періоду еміграції.

Список використаної літератури

1. Бондаренко Г. Сучасні форми ідентичності в Україні: трансформації, чинники впливу. *Сучасні проблеми національно-культурної ідентичності: регіональний вимір : зб. наук. ст. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф.* (24-25 верес., 2020 р.). Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2020. С. 8-13.

2. Виставка гравюр талановитого художника Василя Лопати (до 210-річчя народження Т. Шевченка). *Чернігів Стародавній*. 2024. 9 берез. URL: https://oldchernihiv.com/vystavka-gravyur-talanovytogo-hudozhnyka-vasylya-lopaty-do-210-richchya-narodzhennya-tarasa-shevchenka/

3. Гаврищак І. Віртуоз пензля і слова. До 75-річчя художника Василя Лопати. *Бібліотека Тернопіль. нац. мед. ун-ту ім. І.Я. Горбачевського*. URL: https://bibl-tdmu.blogspot.com/2016/04/

4. Гравюри Василя Лопати / Спілка театральних діячів України, Театрально-музично-фольклорний центр. Київ, 1990 [16] с.

5. Лопата В. Життя і творчість: альбом / автор В.І. Лопата, фотозйомка з ар. В.І. Лопати, А.П. Прибєги. Київ : Мистецтво, 2011. 240 с.: іл.

6. Лопата В. І. «Кажу, як на сповіді...». Київ : Мистецтво, 2011. 258 с.

7. Лопата В. І. «Десь на дні мого серця»: автобіографічна повість. Київ : Дніпро, 2001. 216 с.: іл.

8. Лопата В. Правда життя і мистецтва: інтерв'ю Т. Головка. 21.12.2015 *Літературна Україна*. 2007. № 28. 26 лип.

9. Никоненко Т. Культурологічні передумови розвитку української графіки XX століття. *Актуальні проблеми сучасного дизайну* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (23 квіт., 2020 р., м. Київ) : В 2-х т. Т. 1. Київ : КНУТД, 2020. С. 53-56.

10. Підгора В. Знакова творчість сучасника. *Культура і життя.* 2001. 22 серп.

11. Приходько В., Прокопенко К. «Кобзар» Т.Г. Шевченка у лінограюрах Василя Лопати (на матеріалах фондової колекції НІЕЗ «Переяслав»). *Наук. зап. НІЕЗ «Переяслав».* Вип. 9 (11). 2015. С. 266-270.

12. Степовик Д. Гравюри Василя Лопати до поезій Тараса Шевченка. *Наше життя. Our Life.* 1991. № 3. Vol XLVIII. С. 10-12.

13. Степовик Д. Між Україною й Америкою: Графіка і малярство Василя Лопати. Київ : ТОВ Вид-во «Кліо», 2020. 360 с.

14. Федорчук О., Ковальов О. Національна ідентичність як генетична матриця українського народу. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2022. Вип. 2. С. 42-48.

15. Череп-Пероганич Т. «Я твій навіки, Україно». Біографічний нарис про Василя Лопату. *Слово Просвіти*. Ч. 14. 2013. 4-10 квіт.

16. Шепеть Т. Національна специфіка графічних аркушів традиційно-побутової та історичної тематики 1980-2015-х років. *Вісник Львів. нац. акад. мистецтв*. Вип. 32. 2017. С. 247-263.

17. Шеретюк Р. Мистецтво як чинник формування національної ідентичності: український контекст. *Слов'янський світ і Україна*: Зб. наук. пр. на пошану ректора Рівненського державного гуманітарного університету, проф. Р. Постоловського. Рівне : О. Зень, 2021. С. 285-291.

References

1. Bondarenko H. Suchasni formy identychnosti v Ukraini: transformatsii, chynnyky vplyvu. Suchasni problemy natsionalno-kulturnoi identychnosti: rehionalnyi vymir : zb. nauk. statei za materialamy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (24-25 veres., 2020 r.). Poltava : PNPU im. V. H. Korolenka, 2020. S. 8-13.
2. Vystavka hraviur talanovytoho khudozhnyka Vasylia Lopaty (do 210-richchia narodzhennia T. Shevchenka). Chernihiv Starodavnii. 2024. 9 berez. URL: oldchernihiv.com/vystavka-gravyur-talanovytogo-hudozhnyka-vasylya-lopaty-do-210-richchya-narodzhennya-tarasa-shevchenka/
3. Havryshchak I. Virtuoz penzlia i slova. Do 75-richchia khudozhnyka Vasylia Lopaty. Biblioteka Ternopil. nats. med. un-tu im. I.Ia. Horbachevskoho. URL: https://bibl-tdmu.blogspot.com/2016/04/
4. Hraviury Vasylia Lopaty / Spilka teatralnykh diiachiv Ukrainy, Teatralno-muzychno-folklornyi tsentr. Kyiv, 1990 [16] s.
5. Lopata V. Zhyttia i tvorchist: albom / avtor V.I. Lopata, fotoziomka z ar. V.I. Lopaty, A.P. Prybiehy. Kyiv : Mystetstvo, 2011. 240 s.: il.
6. Lopata V. I. «Kazhu, yak na spovidi...». Kyiv : Mystetstvo, 2011. 258 s.
7. Lopata V. I. «Des na dni moho sertsia»: avtobiohrafichna povist. Kyiv : Dnipro, 2001. 216 s.: il.
8. Lopata V. Pravda zhyttia i mystetstva: interviu T. Holovka. 21.12.2015 Literaturna Ukraina. 2007. № 28. 26 lyp.
9. Nykonenko T. Kulturolohichni peredumovy rozvytku ukrainskoi hrafiky XX stolittia. Aktualni problemy suchasnoho dyzainu : zb. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (23 kvit., 2020 r., m. Kyiv) : V 2-kh t. T. 1. Kyiv : KNUTD, 2020. S. 53-56.
10. Pidhora V. Znakova tvorchist suchasnyka. Kultura i zhyttia. 2001. 22 serp.
11. Prykhodko V., Prokopenko K. «Kobzar» T.H. Shevchenka u linohraviurakh Vasylia Lopaty (na materialakh fondovoi kolektsii NIEZ «Pereiaslav»). Nauk. zap. NIEZ «Pereiaslav». Vyp. 9 (11). 2015. S. 266-270.
12. Stepovyk D. Hraviury Vasylia Lopaty do poezii Tarasa Shevchenka. Nashe zhyttia. Our Life. 1991. № 3. Vol XLVIII. S. 10-12.
13. Stepovyk D. Mizh Ukrainoiu y Amerykoiu: Hrafika i maliarstvo Vasylia Lopaty. Kyiv : TOV Vyd-vo «Klio», 2020. 360 s.
14. Fedorchuk O., Kovalov O. Natsionalna identychnist yak henetychna matrytsia ukrainskoho narodu. Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy. 2022. Vyp. 2. S. 42-48.
15. Cherep-Perohanych T. «Ia tvii naviky, Ukraino». Biohrafichnyi narys pro Vasylia Lopatu. Slovo Prosvity. Ch. 14. 2013. 4-10 kvit.
16. Shepet T. Natsionalna spetsyfika hrafichnykh arkushiv tradytsiino-pobutovoi ta istorychnoi tematyky 1980-2015-kh rokiv. Visnyk Lviv. nats. akad. mystetstv. Vyp. 32. 2017. S. 247-263.
17. Sheretiuk R. Mystetstvo yak chynnyk formuvannia natsionalnoi identychnosti: ukrainskyi kontekst. Slovianskyi svit i Ukraina: Zb. nauk. pr. na poshanu rektora Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu, prof. R. Postolovskoho. Rivne : O. Zen, 2021. S. 285-291.

UDC 76.655+761

NATIONAL DIMENSIONS AND ARTISTIC CONCEPTS OF VASYLY LOPATA'S CREATIVITY

Liliia SHPYRALO-ZAPOTOCHNA – Ph.D. in History of Arts. Assosiate Professor of Artmanagement Department. Lviv National Academy of Arts. Lviv

The aim of this paper To identify the origins and environment that shaped Vasyl Lopata's worldview concepts, their impact on the artistic and figurative structure of the artist's works in the context of national identity and Ukrainian visual arts tradition of the second half of the 20 th century.

Research methodology. The methodology of researching Vasyl Lopata's creativity is based on the application of a set of methods, among which the following should be highlighted: subject-analytical, historical-cultural, systematisation and synthesis. These methods provided objectivity and validity of the research results.

Results. The environment in which Vasyl Lopata's worldview concepts were formed and the influence of national and regional factors on the thematic and artistic structure of the artist's works have been traced. Based on an analysis of historical and Christian themes, the value imperatives of the artist's worldview, his system of semantic coordinates, and his aesthetic and artistic concepts are clarified. It has been established that the worldview context is decisive in the aesthetic and creative exploration of the artist's world, enriched by emotional and aesthetic experience and a reinterpretation of Ukrainian art traditions. The national framework of the artist's pieces shows up in the ideological and contextual narratives he puts into graphic series and thematic cycles dedicated to the works of Ukrainian literary classics, prominent historical figures, and contemporaries. His contribution to the preservation of the national graphic tradition reflects national symbols, signs and a unique philosophy that reveals the deep symbolic meanings of aesthetic and cultural significance.

Novelty. The study provides the first thorough analysis of the formation of Vasyl Lopata's artistic and visual concepts in the context of the artist's worldview and values and the national artistic tradition of the second half of the 20 th century.

The practical significance. The results of the study can be used in writing textbooks and manuals as part of sections on Ukrainian culture and art of the 20 th century.

Key words: worldview concepts, value orientations, graphic art, national tradition.

Стаття отримана 27.04.2025
Стаття прийнята 28.05.2025
Стаття Стаття опублікована 22.12.2025